

Claude Simon

Tramvay

Türkçesi: Samih Rifat

Roman

“... ona göre bir anlatı parçasının anlamı, cevizin içi gibi içte değil, dışıdadır; buharı görünür kılan ışık benzeri, kendini yaratan öyküyü çepeçevre sarar...”

Joseph Conrad

“... imge tek vazgeçilmez öge olduğuna göre, gerçek kişileri düpedüz ortadan kaldırmaya yönelik bir sadeleştirme, kusursuzluğa doğru atılmış kesin bir adım olurdu.”

Marcel Proust

Sarı bronzdan kabartma derece işaretleri kadranın üstünde bir daire yayı oluşturur, vatmanın kalkmak ya da hızlanmak için açık avucunun küçük vuruşlarıyla ittiği manivelaya bağlı bir ibre bu derecelerin önünde gidip gelir, bir durağa yaklaştığında vatman manivelayı başlangıç durumuna getirip akımı keser, sonra da sağdaki döküm demir çarkı hızla çevirmeye başlar (eskiden mutfaklarda kuyu pompalarını harekete geçiren çarklara benziyordu bu, ama biraz daha küçüktü) ve bir dişli kilidi gürültüsüyle frenleri sıkıştırırdı. Manivelanın sapında ilk günkü cilasından hafif koyu bir iz kalmıştı yalnızca; ahşabı çoktan soyulmuş, grileşmiş, giderek kir pas içinde kalmıştı ve vatman, tepesine bu basit kumanda tablosu yerleştirilmiş, yumurta biçimi kesitli, sütun benzeri nesnenin önünde ayakta dururdu.

Gidip içerideki sıralara oturmak yerine kabinde ayakta durmak (tramvayın içine girmek için de oradan geçmek gerekliydi) bir ayrıcalıktı sanki, yalnızca benim çocuk ruhum için olmasa gerek, çünkü sıraları küçümseyen iki üç yolcu daha, hep orada dururlardı; kuşkusuz benim gibi bu yerin önemini duyumsadıkları için değil, yalnızca burada sigara içilebildiği için, tıpkı o sessiz görünüşlü vatmanın yaptığı gibi; bir tabelaya, yarım yamalak bir İngilizce-Fransızca karışımıyla yazılmış “Watmann’la konuşmak yasaktır” tümcesinden de anlaşıldığı gibi, sessiz olmak zorunda bırakılmış da diyebiliriz; bu onu, sanki aşağı sınıftan, dilsiz bir yalnızlığa mahkûm edilmiş, zavallı biri haline getirir, ama aynı zamanda bir de güç halesi yerleştirdi başının üstüne, tıpkı insanlarla doğrudan konuşması katı bir düzenlemeyle (kimi zaman ölüm tehdidiyle) yasaklanmış o tragedya kralları ya da egemenleri gibi; o da bu durumu (bu görevi – ya da işlevi) ağırbaşlılıkla üstlenir, sanki sorumluluğunun ağırlığı altında eziliyormuşçasına gözlerini ona doğru gelen raylardan ayırmaz, yalnızca duraklarda, biletlecinin kurtarıcı zilini beklerken, yolun bir ucundan bir ucuna (kumsaldan kente, duraklarla birlikte, yaklaşık üç çeyrek saatlik bir süreydi bu) alt dudağına yapışık duran izmariti demir çakmağıyla yakmakla yetinir, şişkin göbekli kül rengi küçük bir tüp biçimindeki sigaranın tükürük emip saydamlaşmış incecik kâğıdı, acemice sarılmış, kimi yerde şişmiş, fazla iri ya da yeterince sıkıştırılmamış bir iki tutam (bir “kütük”) yüzünden neredeyse çatlamış tütünün esmer rengini açığa vururdu.

Bütün bunları, orada, o yaklaşık iki metreye iki metrelik dar kabinde konuşup o sessiz adamı rahatsız etmemeleri şartıyla ayakta kalmasına izin verilmiş iki üç ayrıcalıklı kişi arasında durduğumu görür gibi olurdum; adamsa sırtında yakası ilikli ama kravatsız gri flanel gömleği, üstünde yine gri, epeyce yıpranmış takım elbisesi, paçaları ip tabanlı bir çift bez çarığın

üstüne düşen eski püskü pantolonuyla, bu eskimişten de öte, iplik iplik olmuş, sanki bıyık salmış çarıklar üstünde, bacakları hafifçe açık, sönük sigarası, kayıtsız yüzüyle, neredeyse bir masal kahramanı gibi durur ve –en azından benim çocuk gözümle– törensel, kutsal bir şeyler sezilirdi el kol hareketlerinde: Küçük avuç vuruşlarıyla hız manivelasını itişinde, fren çarkını harekete geçirmek için eğilişinde ya da sağ ayağıyla uyarıcı kampananın yerden çıkan mantar benzeri düğmesine basışında –ötelerin görünmediği eğri bir yola sapıldığında hızlı hızlı, tramvay vergi dairesini geçip kente girdiğinde ise neredeyse kesintisiz bir biçimde basardı düğmeye–, vagon önce açık parka giden uzun rampayı iner, parkın duvarı boyunca yol alır, Şehitler Anıtının hizasına gelince sola döner, Başkan Wilson Bulvarı'nı izleyip Kestaneli Gezi boyunca giderken yavaşlar, neredeyse tam kent merkezinde yolculuğunu bitirip, girişi cam bir saçakla korunmuş, duvarları baştan çıkarıcı afişlerle donanmış sinemanın tam karşısında durur ve orada, cırlak renklerle boyanmış afişler, dağınık saçlı, başları geriye devrik, bir dehşet çılgılığı ya da öpüşme çağrısıyla ağızları açılmış dev kadın yüzleri önerirdi olası izleyicilere.

Kumsalla kentin arası yaklaşık on beş kilometreydi; hafifçe engebeli, yamaçları bağlarla kaplı bir manzaranın içinden uzanan yolun (denizden gelirken) sağ yanında art arda zengin konakları sıralanır, birbirinden iki üç kilometre aralıklarla yerleştirilmiş ve bahçelerindeki ağaçlarla az çok gizlenmiş bu geçen yüzyıldan kalma yapılar, sanki bir döküm sunarlardı geçenlere: Yeni edinilmiş ya da sağlamlaştırılmış servetlerden doğan bir kendini beğenmişliğin, konak sahiplerine ya da onların isteklerine boyun eğen (giderek onların önüne bile geçen) mimarlara neler esinleyebileceğinin bir dökümünü; kültür düzeyi orta karar ama cebi dolu bir taşra sınıfının (kimi zaman bir balayı gezisinde Paris'te izlenmiş

operaların Ortaçağ ya da Doğu tarzı dekorlarından esinlenen gösteriş hırsı bir mimari marifetler yelpazesi (zarif, tuğla balarla taçlandırılmış ya da belli belirsiz Arap etkileri taşıyan, ağır, kare kuleler) sererdi gözler önüne yol boyu; kimi zaman epeyce zevksiz ama topluca bakıldığında hoş, insanı rahatsız edip göze batmayan şeylerdi bunlar (öbürlerinden daha yeni biri dışında); konaklara gelince, onların da artık kullanımdan kalkmış (tıpkı Louis-Philippe ya da III. Napoleon mobilyaları gibi) ve safça bir tazeliğe sahip adları olurdu: “Miraflores” gibi örneğin ya da, yalnızca: “Les Aloès”.*

Biri bir yöne, öbürü ötekine (kentten denize ya da tersi) her saat başı aynı anda yola çıkan iki tramvay, yolun orta yerinde, adı (“Joué”)** gülünç mazgallı cephesine pek uyan o konağın (Noel’de çocuklara armağan edilen o karton oyuncaklara, kalelere, şatolara benzerdi bu cephe) yakınlarında bir yerde karşılaşırlardı; bu yapıyı inşa ettiren kişinin servetinin kökeni ve geçmişi üstüne karanlık dedikodular dolaşıyordu o sıralar ve evin yeni sahipleri (o görgüsüz romantiğin çocukları ya da belki evi yeni satın almış birileri) öteki “kır evleri”nin küçük sosyetesince dışlanmış olmasalar bile düpedüz yok sayılıyorlardı; bu da, bir biçimde, hem küçümseme hem de kuşkudan oluşan bir saygınlık halesi konduruyordu başlarının üstüne. Bu kuşkuyu besleyen bir olgu daha vardı: Tramvay “garaja” (yolun orta yerinde iki vagona yan yana geçme olanağı veren çift hatlı bölüme böyle deniyordu) giden yamaca vurmadan önce, bu mazgallı tatsız mimarının yalnızca cepheyle sınırlı kaldığı sezilir, bu cephenin gerisinde bir an için, duvarları penceresiz, giderek sıvasız büyük bir yapı (bir ambar mı?) seçilirdi yalnızca ve bu yapının kiremitli çatısı, gelip o Ortaçağ mazgallarıyla uyum sağlardı.

* Aloès: Bir Afrika bitkisi. (y.h.n.)

** “Oyuncaklı, oyuncu” gibi düşünülebilir. (y.h.n.)